

Ana Batinčić

UDK: 821.163.42-93.09Pavičić, J.
DOI: <http://doi.org/10.21857/mnlqgcj3ey>
Izvorni znanstveni članak
Rukopis prihvaćen za tisak: 20.9.2017.

NELJUDSKA ŽIVOTINJA U DJEČJOJ PROZI JOSIPA PAVIČIĆA

Sažetak

Svijet prirode te posebno suodnos čovjeka i životinje temeljna je sastavnica Pavičićevih kratkih proza i pripovijesti za djecu koje je objavljivao u periodici te okupio u brojnim svojim zbirkama. U tom smislu, te su proze poticajne za analizu iz motrišta književne animalistike kao relativno nove posthumanističke discipline, koja tek u posljednjim desetljećima postiže afirmaciju. Cilj je rada istražiti na koji su način prikazane neljudske životinje i koja je njihova uloga u odabranim književnim predlošcima. Analizom će se problematizirati i moralno-etička pitanja poput specizma i empatije, a sve to u širem kontekstu hrvatske dječje književnosti te interdisciplinarnih animalističkih spoznaja.

Ključne riječi: Josip Pavičić; kratka proza; pripovijesti; hrvatska dječja književnost; književna animalistika.

Djedova pričanja uzbuđivala su njegov „duh i fantaziju“ (Pavičić, 1997 [1963]: 816), a tijekom dugogodišnjega književnog rada za djecu napisao je više od stotinu priča. Uspoređujući u svojem autopoetičkom zapisu djecu s paučićima-jedriličarima koje vjetar raznosi po svijetu, Josip Pavičić (Požega, 1895. – Opatija, 1963.) objašnjava motivaciju za bavljenje literarnim stvaralaštvom za djecu. Za razliku od paučića, djeca međutim ipak ne plove u budućnost prepuštena sama sebi nego im na tom putovanju pomažu odrasli: roditelji, odgojitelji, učitelji te ostali prijatelji, među kojima su i pisci za djecu – oni svojim knjigama potiču u najmlađima životnu radost i snagu potrebnu za ustrajanje u njihovu „letu“ (Pavičić, 1959a: 5-7). Uz Lovraka, Kozarčanina, Horvata i Jelenčića, Pavičić je pripadao struji dječjih pisaca koja je zbilju predočavala angažirano, tj. tendenciozno, propagirajući ljevičarske svjetonazore (Majhut, 2005: 356) kroz tematiku crpljenu iz socijalističke stvarnosti. Ta ideološka obojenost Pavičićevih dječjih priča i pripovijesti priskrbila mu je, dakako, visoko mjesto u očima ondašnje kritike. Primjerice, posve u obzoru očekivanja ondašnjeg političkog establišmenta Danko Oblak pišćeve proze za djecu ocjenjuje kao „dobro, korisno i odgojno štivo za pionire“ koje među ciljanom čitateljskom populacijom

širi vedrinu, dobrotu i vitalnost, a kao osobito prikladne (i pohvalne) ističe omiljene Pavičićeve teme – radosni život djece u slobodnoj domovini te poticanje ljubavi prema prirodi (Oblak, 1950: 143-146). Pedesetak godina kasnije, slijedom ne samo društveno-političkih promjena nego i novih spoznaja, odnosno revalorizacija u okviru istraživanja hrvatske književnosti za djecu i mlade, suvremeni hrvatski povjesničari dječje književnosti koncilijantni su u prosudbi Pavičićeva opusa smatrajući ga preopterećenim tendencioznom notom, socijalističkim društvenim tezama i didaktičizmom (Majhut, 2005: 356). Slažu se, međutim, i u tome da su u umjetničko-estetskom smislu najuspjelija njegova djela u kojima tematizira svijet prirode te suodnos čovjeka i životinje. Općenito, u Pavičićevu je proznom korpusu moguće uočiti dvije tematske linije: a) autobiografske zapise koji se temelje na osobnom djetinjem iskustvu te b) predodžbe prirode, koje su također nerijetko premrežene osobnim doživljajima u susretu s različitim neljudskim vrstama (usp. Hranjec, 1998: 58; Crnković – Težak, 2002: 389-391; 397; Hranjec, 2006: 79-80). Iako animalne motive nalazimo gotovo u svim Pavičićevim djelima, pojedine se njegove dulje i kraće proze mogu okarakterizirati kao u punom smislu animalističke,¹ što ih čini pravom književnoanimalističkom poslasticom!

Književna se animalistika uspješno profilira(la) kao supspecijalizacijski odvjetak kulturne animalistike, odnosno kulturne zoologije – relativno novog, interdisciplinarnog posthumanističkog smjera koji se razvija posljednjih desetljeća 20. stoljeća i tek u novije vrijeme postiže znanstvenu afirmaciju. Generirana je ponajprije iz filozofsko-etičkih propitivanja o identitetu, u kojima se čovjek određuje kao suprotno od Drugoga – dakle kao neživotinja, a životinja kao neljudsko. Tek posljednjih desetljeća dolazi do značajnijih preokreta u promišljanju o ljudsko-životinjskim odnosima, premda je, naprimjer, još 1781. engleski pravnik i filozof Jeremy Bentham, utemeljitelj reformističke utilitarističke škole moralne filozofije, usporedio odnos prema životinjama s odnosom prema robovima, tj. rasizmom, smatrajući da se o životinjama ne bi trebalo promišljati u kontekstu pitanja imaju li razum ili mogu li govoriti nego da je glavno pitanje koje si trebamo postaviti: mogu li patiti?² Te ideje dalje razrađuju znanstvenici različitih struka, primjerice

¹ Jedan od osnovnih kriterija za navedeno bio bi neljudski protagonist ili pak središnja tema građena oko neljudskih likova, koji predstavljaju sami sebe, dakle naglasak je na njihovu što je više moguće – ili koliko je moguće! – realističkom/naturalističkom prikazu (za razliku od, primjerice, basni i bajki u kojima su životinje na visokom stupnju antropomorfizacije, u simboličnoj ili metaforičnoj ulozi predstavnika pojedinih ljudskih osobina ili su im pridodana različita fantastična svojstva).

² „The time will come when humanity will extend its mantle over everything which breathes.“ (Doći će vrijeme kad će čovječnost svojim ogrtačem obuhvatiti sve što diše. Prev. a.), v.: Jeremy Bentham: *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* – www.utilitarianism.com/jeremybentham.html.

australski filozof i bioetičar Peter Singer,³ američki filozof i aktivist za prava životinja Tom Regan⁴ i američki povjesničar, pisac i urednik, doktor filozofije Charles Patterson⁵. U svojim raspravama, koncept prava Singer izvodi iz utilitarističkih principa, posebice principa minimiziranja patnje. Ne poričući postojanje bitnih međuvrstovnih razlika, ponajprije onih između ljudi i ostalih životinjskih vrsta, smatra da interese svih bića koja imaju sposobnost patnje treba jednako uvažiti. Iako osnovni princip jednakosti ne zahtijeva jednako postupanje, on zahtijeva jednako uvažavanje, neovisno o stupnju inteligencije, fizičkoj snazi, daru govora, boji kože te, naposljetku, vrsti. Knjigom *Empty Cages (Prazni kavezi)* Regan razotkriva svu brutalnost postupanja prema životinjama u suvremenom industrijskom uzgoju, u kojemu one do trenutka nasilne smrti provode mučne živote u različitim varijacijama pakla. Njihova smaknuća odvijaju se daleko od očiju javnosti, koja ne vidi njihovu patnju i ne čuje njihov krik. Dapače, u svakodnevnom životu to se ubijeno, raskomadano stvorenje često više i ne percipira kao nekad živo biće koje je disalo, kretalo se, osjećalo... Životinjskoga mrtvacu prikladno se objektivizira, što je i jezično ovjereno distancirajućim izrazima poput „meso“, „govedina“, „svinjetina“, „srnetina“ itd. (Usp. i Singer, 1998: 87; 79). U prologu *Praznim kavezima* naslovljenom *The Cat (Mačka)* Regan se osvrće na činjenicu da se različite kulture prema istoj životinjskoj vrsti odnose na različite načine, navodeći kao ilustrativan primjer emisiju „To Love or Kill: Man vs. Animals“ („Voljeti ili ubiti: čovjek nasuprot životinji“) emitiranu na HBO-u. Nekoliko, za Regana – a zasigurno i za većinu gledatelja koji ne pripadaju kineskom kulturnom krugu – posebno šokantnih minuta te emisije posvećeno je pripremanju večere u restoranu u jednom kineskom selu. Kao što je u nekim američkim ili europskim restoranima moguće birati između živih riba i jastoga, u Kini su u ponudi u kaveze nagurani živi psi i mačke. Pišući o varijabilnoj ljudskoj percepciji neljudskog, Regan ističe kako određeni dio ljudi misli da životinje nemaju inherentnu vrijednost, dakle vrijednost samu po sebi, nego samo toliku koliko su vrijedne za ispunjavanje ljudskih potreba i interesa. Taj antropocentrični svjetonazorski konstrukt uči nas da su životinje stvorene za čovjeka, čime je utvrđena razdjelnica između ljudskog

³ Njegova je knjiga *Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals*, 1975. (Oslobođenje životinja, Ibis grafika, Zagreb, 1998.) klasično djelo pokreta za oslobođenje životinja u kojemu izlaže teze protiv specizma (termin je po analogiji na riječ *rasizam* 1970. skovao britanski psiholog Richard D. Ryder, a odnosi se na diskriminaciju što je na etičkom planu ljudi provode nad životinjama). Objavio i *Practical Ethics* (1979.), *The Life You Can Save* (2009.), *The Most Good You Can Do* (2015.).

⁴ Djela: *The Case for Animal Rights* (1983.), *Defending Animal Rights* (2001.), *Animal Rights, Human Wrongs* (2003.), *Empty Cages* (2004.).

⁵ Objavio djela *Anti-Semitism: The Road to the Holocaust and Beyond* (1982.) i *Eternal Treblinka: Our Treatment of Animals and the Holocaust*, 2002. (Vječna Treblinka: naše postupanje prema životinjama i holokaust, Genesis, Zagreb, 2005.).

i neljudskog.⁶ Kad se govori o pravima životinjama, za Regana to znači mnogo više od onoga što se obično podrazumijeva (da ne bismo smjeli biti okrutni prema njima, da bismo se prema njima trebali odnositi s nježnošću itd.) – „prazni kavezi“ znači upravo to: ne poboljšavanje / humaniziranje uvjeta u kojima ih držimo za daljnje iskorištavanje u različite ljudske svrhe nego jednostavno pravo da se prema njima odnosimo s poštovanjem. Među svim navedenim publikacijama koje čitatelje redom uznemiruju, potresaju i tjeraju na promišljanje, možda je najviše prijevora izazvala Pattersonova *Vječna Treblinka*, djelo u kojemu autor povezuje industrijalizaciju mesne industrije s holokaustom. U povijesnom osvrtu na razvoj klaoničkih pogona, posebice u Chicagu, koji sredinom 19. stoljeća postaje glavni američki klaonički centar, Patterson navodi i neke književne poveznice,⁷ počevši od naslova knjige posuđenog od židovskog književnika Isaaca Bashevisa Singera (priča *Pisac pisama*), ujedno i polazišne analogije koju mnogi doživljavaju kao blasfemiju, obezvrjeđivanje ili trivijalizaciju židovske patnje. Patterson, međutim, tu analogiju ne postavlja samo kao hipotezu, ona je i rezultat njegovih istraživanja u kojima uočava vezu između sustava koncentracijskih logora i američkog modela klaonice, što povezuje s američkim industrijalcem i antisemitom Henryjem Fordom, koji je 1938. primio i nacističko odlikovanje. Ford je, naime, model masovne proizvodnje na tekućoj vrpici napravio po uzoru na čikaške klaonice i ta je tehnologija – po uzoru na Fordov sustav – primijenjena u nacističkim logorima. Nacisti su dehumanizirali svoje žrtve ne samo ubijanjem nego i načinom na koji su se odnosili prema njima prije samog čina ubijanja: ljudi su bili goli i nagurani zajedno poput stada. Svoje zaključke Patterson dodatno proširuje ukazujući na to da se kroz ljudsku povijest sve potlačene, iskorištavane, mučene i ubijane (Židove, Rome, Afro-Amerikance, Aboridžine, Indijance, homoseksualce, žene ili pak životinje) tretiralo prema istoj matrici. U prikazu Pattersonove knjige Hrvoje Jurić zapisao je da su ljudi do te mjere usavršili vlastite psihološke mehanizme potiskivanja da ostaju slijepi pred činjenicom da se „naša civilizacija održava i razvija zahvaljujući nezamislivoj patnji i nezamislivom broju života neljudskih životinja“. Na „držanje glave u pijesku“ osobito su neotporne brojke, a samo se u Sjedinjenim Američkim Državama, primjerice, godišnje zakolje 9,4 milijardi životinja. Taj je psihološki

⁶ Usp. glas Kunderina pripovjedača iz romana *Nepodnošljiva lakoća postojanja*: „Odmah na početku Knjige postanka piše da je Bog stvorio čovjeka kako bi mu povjerio vladavinu nad pticama, ribama i životinjama. Naravno, Knjigu postanka je pisao čovjek, a ne konj. Nije nimalo sigurno da je Bog povjerio vladavinu nad drugim stvorenjima upravo čovjeku. Prije se čini da je čovjek izmislio Boga da bi uzurpiranu vladavinu nad kravom i konjem pretvorio u svetu stvar. Da, pravo čovjeka da ubije jelena ili kravu je jedino u čemu se čitavo čovječanstvo slaže čak i dok vodi najkrvavije ratove. To pravo nam se čini kao nešto samo po sebi razumljivo, jer se na vrhu hijerarhije nalazimo mi.“ (Kundera, 2000: 366).

⁷ Primjerice, roman *The Jungle* (*Džungla*) novinara i književnika Uptona Sinclaira, objavljen 1906. godine na temelju uvida u horor čikaške mesnoprerađivačke industrije (Patterson, 2005: 126).

mehanizam, navodi Jurić, razumljiv, ali etički neprihvatljiv i neopravdan, jer onaj tko želi znati može saznati i osvijestiti što se događa (usp. Jurić, 2007). Patterson i sam priznaje da dugo nije bio svjestan u kolikoj je mjeri naše društvo izgrađeno na institucionaliziranom nasilju prema životinjama istaknuvši da je za opstanak našeg ugroženog planeta nužna nova osviještenost.⁸

Korak dalje prema još višoj razini svijesti pokazuje Joan Dunayer, spisateljica, urednica i zagovarateljica prava životinja, koja u svojoj knjizi *Speciesism* (2004.)⁹ polemizira sa Singerom i Reganom optužujući ih za grijeh novospecizma, jer uz ljude moralno privilegiraju samo neke neljude.¹⁰ Definirajući specizam kao „propust da se, s obzirom na pripadnost vrsti ili karakteristike tipične za neku vrstu, bilo kojem svjesnom biću prida jednak obzir i poštovanje“ (Dunayer, 2009: 11-12), ona se, kao zagovornica biocentrične, umjesto dosadašnje antropocentrične etičke paradigme, zalaže za promjenu svjetonazora na razinu svijesti na kojoj ljudi više neće biti smatrani superiornom vrstom i na kojoj će svako živo i svjesno stvorenje imati pravo na život, slobodu i obzir. Dunayer odbija vrstovnu hijerarhiju i zagovara egalitarizam polazeći od stava da su sva bića s neurološkim sustavom osjećajna, tj. osjećaju patnju i bol. Zagovara pravo životinja na fizičku slobodu i tjelesni integritet (pravo na proizvode vlastitih tijela ili rada) te zabranu ljudskog vlasništva neljudi. U našem kontekstu, pionirske zasluge na području kulturno-animalističkih istraživanja svakako pripadaju pravniku, političaru, esejistu i prevoditelju Nikoli Viskoviću, inicijatoru kulturne zoologije i kulturne botanike u hrvatskome znanstvenom i kulturnom prostoru.¹¹

Društveno-humanistički interesi, dakle, počinju se okretati proučavanju uloge životinja u povijesti ljudske kulture, pa tako i u znanosti o književnosti. U ne tako davnoj prošlosti životinje su, uglavnom prešutnim dogovorom, bile smatrane relativno nevažnima za književnoznanstveno proučavanje. Njihov je položaj u tom kontekstu bio toliko marginaliziran da Susan McHugh opravdano zaključuje da je riječ o paradoksalnoj situaciji: u svim je umjetnostima kroz različite stilske formacije, pa tako i u umjetnosti riječi, životinjska prisutnost vrlo izražena i redovita, no životinje su rijetko same po sebi bile glavna „meta“ sustavnog proučavanja književnosti.

⁸ Intervju s Richardom Schwartzom, www.charlespatterson.com/disc.htm.

⁹ *Specizam*, prev. Zoran Čiča, Dvostruka duga – Institut za etnologiju i folkloristiku, Čakovec – Zagreb, 2009. God. 2001. objavila je i djelo *Animal Equality*.

¹⁰ Prema Dunayer, specisti se dijele na starospeciste i novospeciste. Starospecisti smatraju da neljudske životinje nemaju zakonska prava niti pravo na uključenje u moralni obzir. Novospecisti, pak, u moralni obzir uključuju ljude i samo neke neljude, dok većinu ostalih manje vrednuju. Izborom sintagme „neljudska životinja“ u naslovu ovoga rada nastoji se upozoriti na nespescistički izraz za animalno.

¹¹ Kao borac za zaštitu ljudskih prava, prirode i prava životinja, Visković zastupa biocentrično poimanje neljudskih bića. Autor je više (u hrvatskoj znanosti temeljnih) naslova s područja ekologije i bioetike: *Životinja i čovjek*, Split, 1996., *Stablo i čovjek*, Zagreb, 2001., *Sumorne godine: nacionalizam, bioetika, globalizacija*, Split, 2003., *Kulturna zoologija: što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji*, Zagreb, 2009.

Ako im se uopće pridavala pozornost, one su i opet ostajale po strani, percipirane jedino kroz simbolička ili metaforička značenja, u kojima je fokus ponovno na ljudskome (usp. McHugh, 2008: 12-13). Književna animalistika stoga težište stavlja upravo na životinjsko kao književnoznanstvenu temu koja zaslužuje poštovanje, potičući ujedno i na promišljanje o ljudsko-životinjskim odnosima te pravima životinja i njihovoj dobrobiti u širem društvenom smislu. Logično je da ona kao propulzivna disciplina ne počiva samo na jednoj metodi ili motrištu nego iščitava animalno oslanjajući se na cijeli niz pristupa. Tim su metodološkim kaleidoskopom, osim znanosti o književnosti, obuhvaćene spoznaje kulturalnih studija, sociologije, filozofije, etike, religije, zoologije i antropologije, kolonijalnih studija i feminizma.

Dječja književnost tradicionalno se povezuje s neljudskim likovima, a suvremena istraživanja u okviru dječje psihologije nude moguće objašnjenje za tu pojavu.¹² Naime, otkrila su da djeca, kao i mladunčad drugih vrsta, osjećaju manje straha prema drugim vrstama nego odrasli. Također, ljudsku djecu jako privlače druga ljudska i neljudska djeca, a većina ljubimaca i domaćih životinja zadržava juvenilne karakteristike u odrasloj dobi, zbog čega djeca na njih reagiraju kao na vršnjake (Melson, 2001: 188). S druge strane, zadatak dječje književnosti jest pratiti interese djece, pa su likovi često sama djeca ili bića nalik na djecu: humanizirane životinje ili predmeti s kojima se djeca mogu poistovjetiti. Česta „dječjeknjiževna upotreba“ životinjskih likova vjerojatno je povezana s percepcijom djeteta u prošlosti, kada se smatralo da su djeca na istom stupnju kao i životinje, koje nemaju razum, a kod djece ga tek treba razviti i uzdignuti na viši civilizacijski stupanj odgojem i poukom (Nodelman, 1996: 151). Ubačena u ladicu s ostalim „po inferiornosti i primitivnosti“ srodnim bićima: ženama i životinjama, djeca su bila percipirana kao maštovita i „bliža“ životinjama od racionalnih i kulturnih odraslih (Cosslett, 2006: 1-2). Neki teoretičari animalistike i (ekološkog) feminizma upravo u ovome nalaze dodirne točke između „slično“ diskriminirajućeg, ropskog položaja djece, žena i neljudskih bića smatrajući da je devastacija prirode i okoliša, kao i diskriminacija žena, posljedica patrijarhalnog društvenog uređenja. Jednako kao što se antropocentrični hijerarhijski ustroj može shvatiti kao društveno-povijesni konstrukt, tako se i o pojmu djeteta u znanosti o dječjoj književnosti, ali i šire, može govoriti kao o konstrukt, promjenjivoj predodžbi podložnoj promjenama u određenoj društvenoj zajednici ili povijesnom trenutku (usp. Zima, 2011: 16-17). Metodološki se oslanjajući na Nietzscheovo suprotstavljanje apolonske i dionizijske sastavnice prvo u grčkoj, a potom i cijeloj zapadnoj civilizaciji, engleski je sociolog Chris Jenks utvrdio

¹² Prema Crnković-Težak, „sve su vrste dječje književnosti prepune životinja. Ima ih u narodnim pričama i dječjoj usmenoj poeziji, u njihove su likove obučeni ljudski tipovi u basnama, u umjetničkoj priči i u romanu o djetinjstvu imaju i pratilačke i glavne uloge, a mogu se sresti u avanturističkom romanu i znanstvenoj fantastici, dok u slikovnici gotovo gospodare.“ (Crnković – Težak, 2002: 14-15; 28-30)

da je proučavanje djeteta (dječje prirode i djetinjstva) moguće jedino kao proučavanje različitih diskurzivnih tipova koji sudjeluju u konstruiranju socijalnog pojma djeteta. Civilizacija Zapada, naime, dijete vidi preko dviju oprečnih predodžaba, tj. „mitoloških slika“: „dionizijskog“ i „apolonskog“ djeteta. Paradigmatski pomaci u društvenom poimanju djeteta kreću se od dionizijske slike o djetetu koja počiva na kršćanskoj predodžbi o izvornom grijehu, percipirajući dijete kao prazno biće bez identiteta, podložno utjecajima (posebice lošim i zlim), do idealizacije utjelovljene u apolonskoj predodžbi koja dijete prikazuje kao nevino, anđeosko, blisko prirodi, intuiciji te idealima dobrote (Zima, 2011: 17). Apolonsko je dijete, za razliku od dionizijskoga, koje se rađa kao materija koju odrasli u svojstvu moralnih kompasa trebaju oblikovati, svojim emocionalno-duhovnim osobinama zapravo nadmoćno iskvarenom svijetu odraslih. Suvremeni socijalni uzusi nameću apolonsku percepciju kao poželjnu, no u svakodnevlju dijete je često daleko od anđeoske dobrote. Današnje je društvo stoga obilježeno pokušajima mirenja tih dviju kontradiktornih predodžbi. Premda su u novije vrijeme nastojanja usmjerena prema prepoznavanju, spoznavanju i naposljetku prihvaćanju djeteta kao autonomne jedinice, odnos prema djeci – kao i prema životinjama – povezan je s (oduzimanjem) vrijednosti, što se odražava i u jeziku. Fraze i izrazi koji se odnose na dječju percepciju svijeta, dječji pristup svijetu, dječje emocionalne reakcije i odnose, često su semantički pejorativne,¹³ pa bismo uz, primjerice, seksizme i specizme mogli govoriti i o kategoriji „infantizama“.

U svojoj animalističkoj prozi¹⁴ Pavičić mahom nastupa kao realistički pripovjedač služeći se najčešće pripovjedačkom tehnikom koja uključuje spoj realizma i minimalne ili djelomične antropomorfizacije. Drugim riječima, antropomorfizacijski su postupci „nevidljivi“, tj. neizravni u vanjskom prikazu likova, jer su najnužnija ljudska svojstva neljudskim likovima pridana vještim uživljavanjem u njihove misli i osjećaje. To je, međutim, suptilan oblik humanizacije, tj. postupak tumačenja mentalnih i emotivnih stanja neljudi pod pretpostavkom da su jednaka ili barem vrlo nalik na ljudska.¹⁵ Unutar realističkih okvira, u Pavičićevoj prozi uočavamo karakteristike triju narativnih modela, koji se nerijetko međusobno preklapaju:

¹³ Barbara Pleić Tomić navodi kako se izrazi „dječja posla“, „ponaša se kao malo dijete“, „djetinjarije“ i dr. odnose na neprimjerene emocionalne reakcije tj. neumjerenost emocionalnih odgovora, razmaženost, egocentričnost i nezrelost odraslih (Pleić Tomić, 2015).

¹⁴ Ovim su radom obuhvaćene Pavičićeve kratke i dulje proze – dvije pripovijesti koje bismo žanrovski mogli odrediti i kao kratke romane: *Djeca majke zemlje* (1946., objavljen i pod naslovom *Veliki nepoznati svijet*) i *Velika pustolovina* (1958.), a zatim i priče iz više autorovih zbirki (npr. *Veliki neprijatelj*, *Priča o Crnku*, *Na izmaku te Sjenica*, objavljena i kao *Priča o najvećoj nesreći i najvećoj sreći*), od kojih je neke prethodno objavio u periodici. Pojedine priče nalazimo pretiskane u više zbirki, pod istim ili različitim naslovima.

¹⁵ Pojačani interes za antropomorfizam javio se razvojem kognitivne etologije i etike okoliša. O globalnim zamjerkama antropomorfizmu – a one se odnose na logičke ili konceptualne „prijestupe“ koji nastaju činom opisivanja životinja ljudskim načinom („in human terms“) – usp. Mitchell, 2005: 100-117.

pustolovnog, znanstveno-umjetničkog i animalističko-(auto)biografskog. Prvome, pustolovnom pripovjednom modelu, već i po indikativnoj naslovnoj sintagmi, pripada pripovijest *Velika pustolovina*. Jedna od ključnih odrednica pustolovne proze jest motiv putovanja, i to onoga na koje se kreće s jasnom zadaćom, za razliku od mijenjanja mjesta bez određenog cilja ili namjere – takvo je tumaranje, u kojemu se epizode nižu neovisno jedna o drugoj a povezuje ih samo isti junak, karakteristično za pikarski roman.¹⁶ U drugome modelu, umetanjem prirodoslovnih informacija u pripovjedno tkivo, Pavičić se približio znanstveno-umjetničkoj priči. Taj je postupak uočljiv u više njegovih proza, a prevladavajući je u priči *Veliki neprijatelji* te pripovijesti *Djeca majke zemlje*, koja se tematski, kao biografija jednog šišmiša, uklapa i u treći model blizak tzv. životinjskoj (auto)biografiji i biografskim animalističkim prozama. Autobiografska *Sjenica* u kojoj svoj životopis u prvome licu iznosi sama ptica također obuhvaća karakteristike drugog i trećeg modela.

Opisi životinja u znanstveno-umjetničkoj prozi nastali su na temelju promatranja i zapažanja, a zoološka i prirodoslovna faktografija obično je vješto utkana u pripovjednu strukturu stvarajući dokumentaristički učinak. Najpoznatije takve priče pod utjecajem socijalnog darvinizma pisali su danski novinar i književnik Carl Ewald, zoolog i književnik Ernest Thompson Seton, a u hrvatskoj književnosti Zlatko Špoljar i Vlatko Šarić. Na tome je tragu i duga priča Agate Truhelka *Đurđica i Srebrenko* s elementima realizma, fantastike i narodne priče te obiljem elemenata svojstvenih upravo znanstveno-umjetničkoj priči (usp. Crnković, 1980: 174 i Crnković – Težak, 2002: 28-30; 83; 337; 391; 395-397).

U životinjskoj je autobiografiji (eng. *animal autobiography*) – specifičnoj književnoj vrsti vrlo popularnoj u 18. i 19. stoljeću – kako se uostalom razabire već i iz naratološki aporijskog naziva (nemoguće je da životinja iznosi vlastiti životopis, pa bi naziv valjalo shvatiti uvjetno!), narator sama životinja, koja u formi romana ili duge pripovijesti pripovijeda osobnu povijest. Pravo na priču pripovjednom subjektu daje bogato i najčešće mukotrpno životno iskustvo te perspektiva starije životne dobi (Cosslett, 2006: 63). Riječ je o naraciji tendenciozne etiologije, s obzirom na to da je nastala s ciljem poticanja na empatiju i, posljedično, promjenu u ljudskom postupanju prema uglavnom radnim životinjama: konjima ili psima. Pozivajući se na životinjske osjećaje i namećući pitanje: što bi životinja, kad bi mogla govoriti, rekla, kako bi se obranila, zagovara se bolje ljudsko odnošenje prema životinjama. U anglosaksonskoj književnosti omiljena su bila djela: *Life and Perambulations of a Mouse* (1783.) Dorothy Kilner, *The Adventures of a Donkey* (1815.) Arabelle Argus, *Black Beauty* (1877.) Anne Sewell, *Pussy Meow: The Autobiography of a Cat* (1901.) S. Louise Patteson te *Beautiful Joe. The Autobiography of a Dog* (1901.) Marshalla Saundersa. Žanr

¹⁶ O tome više u Majhut, 2005: 259-260.

se održao do danas, no sada u obliku specifične autobiografije ljubimca slavne osobe (eng. *celebrity animal autobiography*). Godine 2009. James Lever objavio je knjigu *Me Cheeta*, koja je nominirana za prestižnu nagradu Booker i prodana u 50.000 primjeraka, a napisana iz perspektive ostarjele čimpanze koja je glumila u filmovima o Tarzanu. Nakon toga, novinar John Blake napisao je djelo *Bubbles: My Secret Diary, From Swaziland to Neverland*, utemeljeno na životu čimpanze Michaela Jacksona. Posljednjih godina angloamerička književna produkcija bilježi i pojavu impresivnog niza biografskih animalističkih romana (eng. *animal biography*) u kojima su protagonisti domesticirane životinje koje u današnjim razvijenim zemljama pripadaju kategoriji kućnih ljubimaca (psi, mačke, prašćići) ili se pak koriste u terapijske (psi, magarci) te službene – policijske i vojne – svrhe (psi). Riječ je o prozama čiji su autori „posjednici“ tih životinja ili korisnici (roditelji korisnika, u slučaju djece) njihovih terapijskih „usluga“, dakle pripovjedači(ce) koji iz prve ruke, iz osobnog iskustva suživota sa svojim neljudskim pratiteljima, svjedoče o nerijetko fascinantom životnom putu stvarnih životinja. Njihove uloge, međutim, često nisu samo pratiteljske – kao u bajkama, one preuzimaju ključne funkcije pomagača i spasitelja, koje svojim pozitivnim utjecajem mijenjaju tijek ljudskih sudbina nabolje.¹⁷

Odabrani korpus Pavičićevih djela otvara nekoliko općih mjesta animalističke analize, kao što su propitivanje hijerarhijskog odnosa između ljudskog i neljudskog, poimanje razuma kao isključivo ljudske kategorije, pitanja međuvrstovne komunikacije te specizma... U prošlosti, životinjama su se obično pripisivali, možda bolje reći „dopuštali“ osjećaji, ali ne i um ili svjesna jezična komunikacija. Tradicionalna hijerarhijska ljestvica s čovjekom na vrhu uspostavljena je i u Pavičićevoj prozi, s različitim varijacijama u suodnosima ljudskih i životinjskih likova. Protagonisti su podjednako domesticirane životinje (primjerice, pas Burko iz *Velike pustolovine* ili isluženi konj iz priče *Doživljaji starog staklara*) i divlje, šumske životinje ili one koje žive u čovjekovu neposrednom okolišu: krijesnice, ježeви, žabe, krtice, šišmiši te ptice poput sjenica, crvendaca i lastavica kojima u autorovu opusu pripada posebno

¹⁷ Navodim tek nekoliko primjera popularnih animalističkih biografija, od kojih su neke objavljene i u hrvatskom prijevodu: *Marley and Me* (2005. / *Marley i ja*, Zagreb, 2008.) Johna Grogana, *My Life With George* (2007. / *Moj život s Georgeom*, Zagreb, 2011.) Judith Summers, *A Street Cat Named Bob* (2010. / *Fantastični mačak Bob*, Zagreb, 2014.) i *The World According to Bob* (2013. / *Svijet prema Bobu*, Zagreb, 2016.) Davida Bowena, *Dalaj lamina mačka* (2014.) Davida Michieja, *Arthur: The dog who crossed the jungle to find a home* (2016.) Mikaela Lindnorda, *My Life in His Paws: The Story of Ted and How He Saved Me* Wendy Hilling, *The Dog that Saved My Life* Isabel George, *A Dog Called Hope: The wounded warrior and the dog who dared to love him* Jasona Morgana i Damiena Lewisa i dr. Fascinantna iscjeliteljska moć životinjske prisutnosti zabilježena je upravo u djelima koja tematiziraju emocionalnu povezanost između (autističnog) djeteta i – magarca (*Alan the Christmas Donkey: The little donkey who made a big difference* Tracy Garton ili *Amber's Donkey: How a donkey and a little girl healed each other* Juliana Austwicka), psa (*Toby and Sox* (2016.) Vikky i Neila Turnera) ili prašćića (*Sam & Chester* (2017.) Jo Bailey).

mjesto.¹⁸ Promjena životne sredine posljednjih godina života, kada se autor iz Zagreba preselio u Opatiju, zrcali se i u promjeni animalnoga motivsko-tematskog repertoara, pa se fokus s kontinentalnih vrsta prebacio na one karakterističnije za primorje: ribe, glavonošce, mačke, magarce.¹⁹

U *Velikoj je pustolovini* osnovna motivacija radnje rođenje sina u kovačevoj obitelji. Desetogodišnja Anka, sestra novorođenčeta, po psu Burku²⁰ šalje obavijest o sretnom događaju baki i djedu u Vrbovec, udaljen od njihova sela dvanaestak kilometara. Već iz naslova moguće je naslutiti da djelo sadrži sastavnice pustolovnog pripovijedanja, a dogodovštine psećeg junaka podsjećaju na doživljaje još nekih pustolova dječje književnosti – šegrta Hlapića Ivane Brlić-Mažuranić ili nezaboravne škotske ovčarke Lassie Erica Knighta. Hlapić je, podsjetimo se, bio malen kao lakat, veseo kao ptica, hrabar kao Kraljević Marko, mudar kao knjiga te dobar kao sunce, a i Lassie krasi inteligencija, srčanost, okretnost i dobrotu. Premda je Burko malen rastom, Ankina vjera u njega temelji se na njegovim karakternim osobinama: ustrajnosti, bistroj pameti i velikom srcu, što su redom karakteristike zaslužne za prosperitet junaka pustolovnih romana. I pripovjedač ga uspoređuje s odvažnim dječakom koji se sprema na prvu veliku avanturu i veselo kreće ususret nepoznatim opasnostima i dogodovštinama.²¹ No, za razliku od Hlapića i Lassie, Burko se, noseći na ogrlici pričvršćenu ceduljicu, kreće poznatim područjem i susreće poznata ljudska i neljudska bića koja se pojavljuju u svojstvu pomagača. Poput Lassie, on prihvaća pomoć dobrih, uglavnom jednostavnih i skromnih ljudi koji su ga svojom skromnošću i sposobnošću razumijevanja njegovih misli podsjećali na njegovu malu vlasnicu. Premda su za Pavičićeva psećeg junaka, kao i za Lassie, to samo privremene stanice ili privremeni suputnici, upravo se prikazivanjem odnosa prema njima pripovjedač u prikazu psa najviše približava antropomorfizaciji. Pomalo neobično, *Velika je pustolovina* strukturirana u dvije narativne

¹⁸ Priča *Nezahvalnik* nadahnuta je pravim puranom kojemu je pripovjedač spasio život, a on ne samo da mu nije zahvalan nego ga još i napada. U okviru te naracije, autoreferencijalno iznosi kritiku koju je na račun ptica doživio od odraslih čitatelja: „Ma čovječe – vele mi – dosta je tih kojekakvih ptica u tvojim pričama. Čim napišeš koju novu priču, već u njoj ili cicibeče sjenica, ili cvrkuće ševa, ili kos svira u frulu. Dojadiše nam i dosadiše te tvoje ptice... Ovog se puta ja ozbiljno rasrdih: – Ako su vama dojadile ptice, meni i djeci nisu – odgovorim nabusito. – Pisat ću ja o njima i dalje... A kad vam nisu po volji sjenice, ševe i kosovi, onda znajte, da ću sad napisati priču o... puranu!“ (Pavičić, 1959a: 93-94)

¹⁹ Misli se ponajprije na proze okupljene u zbirci *Priče s mora i kopna* (1964.), u kojoj se u priči *Povratnik* kao lik pojavljuje čak i val.

²⁰ Kudravi pas, duga repa, malen rastom, izdaleka nalik na mladog bijelog kunića. Najbolje se „razumije“ s desetogodišnjom Ankom, koju bezuvjetno sluša. Unatoč skepsi odraslih („nije Burko tome dorastao ... koliko god on bio razuman, ipak je samo pas sa psećim mozgom“), Anka odlučila poslati Burka djedu i baki: „Ako je Burko malen, ali zato ima bistru pamet i veliko, veliko srce! Pokazat će on danas vama, tko je taj 'čvrljak!'“ (Pavičić, 1958: 13; 16)

²¹ „Nezgode i opasnosti, koje su čekale Burka na njegovu putu, bile su mnogobrojne; na sreću, on ih nije mogao naslutiti, a još manje nanjušiti, pa stoga i nije mario za njih.“ (Pavičić, 1958: 19)

linije: isprva radnju pratimo iz motrišta psećeg protagonista, a u drugom dijelu njegove doživljaje pripovjedač nam prikazuje iz vizure svih njegovih dobročinitelja: seoskog poljara, lovaca, lončara, učiteljice i stare beračice gljiva, koji – prepoznajući Burkovu glasničku misiju – vijesti o njemu donose Anki i njezinoj obitelji. Uspješan Burkov pothvat osigurava mu povlaštenu status, ne samo kao ljubimca nego i prijatelja – a istinsko prijateljstvo, poznato je, nema cijenu, stoga Ankina baka zaključuje: „za razum ima mjesta i u malenu tijelu. ... Vrijedi taj mnogo više zlata, nego što je težak... Zlatom i ne možeš platiti njegovu vrijednost.“ (Pavičić, 1958: 63; 75).

Prateći rođenje jednoga šišmiša, njegovo odrastanje i učenje o svijetu te vrijeme zrelosti i osamostaljivanja, Pavičićeva pripovijest *Djeca majke zemlje* počiva na istoj biografskoj narativnoj niti kao i *Bambi* Felixa Saltena (usp. Crnković – Težak, 2002: 391). Lingvistički gledajući, već naslov ove proze, upotrebom riječi „djeca“ umjesto, primjerice, „mladunčad“, ukazuje na svojevrsno erodiranje granice između ljudi i životinja. Prvi susret sa smrtni, koju Pavičićev šišmiš i Saltenovo lane doživljavaju prizorom u kojemu zmija, tj. tvor, proždire miša, za obje mlade životinje predstavlja spoznaju o prirodnom poretku i hranidbenom lancu u kojemu, šegedinski rečeno, život od života živi.²² Od toga je iskustva fascinantnija samo spoznaja čovjeka, o čemu šišmišica poučava potomka:

„S čovjekom je najteže, kod njega ti ni osjećanje²³ ne može odmah reći sve. Druge životinje većinom su ili dobre ili zle; kod čovjeka je drukčije: jedan je dobar, drugi zao, nekoji pak i dobar i zao – kako kad. Nikad ne možeš odmah znati, kakav je koji. Ovaj moj čovječić uvijek je dobar, nasmijan i radoznao, kao mali šišmiš... Da ima krila, bio bi sasvim sličan tebi! Mi smo već davni znanci, još od onog doba, kad sam i ja bila malena kao ti ... Na svijetu ima mnogo većih i jačih životinja od čovjeka, a ipak on im je svima gospodar; one ili ga se boje ili mu služe. I ne samo to – sve na svijetu podvrgao je on pod svoju vlast: zemlju, vodu, zrak, šume, polja...“ (Pavičić, 1947: 22)

O životinjskim osjećajima i njihovu doživljaju ljudske, ali i ostalih vrsta, možemo, naravno, samo nagađati, međutim nominalistički pristup koji promiče

²² „Danas je zmija progutala miša, jer nije bio dosta oprezan, a sutra će možda nju čaplja, ona ptičurina s dugim kljunom i nogama, koju si vidio na pličini. Pa zar i mi ne činimo isto, što i zmija? Koliko si kukčića progutao večeras, prije nego što smo došli ovamo? Samo čovjek je iznimka, on se svojom snagom oteo tom redu u prirodi.“ (Pavičić, 1947: 39) Usp. novelu Petra Šegedina *Ono što moram zaboraviti* – promatrajući napola zgnječena crva, koji zdravim dijelom tijela pokušava pobjeći od mrava, u pripovjedaču se rađa zastrašujuća pomisao: „život od života živi!“ (Šegedin, 1991: 140-144).

²³ Misli na instinkt, op. a.

životinjska (auto)biografija – animalografija – neljudskim životinjama daje individualnost. Drugim riječima, neljudska je životinja ovim žanrom prokrčila put od objekta preko subjekta do statusa individue, osobe. Sličnu, ambivalentnu percepciju čovjeka ima i Sjenica plavetna iz istoimene pripovijetke,²⁴ u kojoj Pavičić – „prepuštivši“ pripovjedačku palicu samoj ptici – realističko-naturalističke opise isprepliće nizom prirodoznanstvenih informacija o životu ptičjih vrsta. Glas, tj. komentari intruzivnog pripovjedača obiluju antropomorfizacijom,²⁵ baš kao i predodžba ljudske obitelji pokraj koje sjenica stanuje već tri godine (njezino je prebivalište jednostavno gnijezdo načinjeno od malo lišća, suhe trave i perja u rupi na starom grabu). Ta je predodžba (isprva) vrlo pozitivna: sijedi starac-biofil „uvijek će naći po koju dobru riječ za sve živo oko sebe, pa i za najsitnijeg kukčića“ (Pavičić, 1947: 54). Naklonjenost prirodi starac (u Sjeničinu svijetu Bjeloglavi) prenosi i na unuke, posebno na dječaka kojemu Sjenica daje nadimak Trčko. Premda je mogućnost davanja imena rezervirana za ljudsku vrstu, ovakva je inverzija uobičajen postupak u (auto)biografskim animalističkim djelima. „Trčko“ i njegova sestra skrbe za sjenicu i njezino potomstvo,²⁶ ali i za mužjaka kosa, crvenđača, zebe i vrapce, koje Sjenica naziva pravim cigančićima,²⁷ ističući svoju profinjnost u odnosu na vrablji narod. Ona, naime, ne guta lakomo hranu poput njih, nego čupka svoj komadić ispod noge na grani. Vlastitu vrstu opisuje kao „strašno radoznanu“, a daje i eksplicitnu distinkciju između ptica i ljudi: „Koješta, zar da ja nekud ne zabodem svoj... ne nos, nego kljun, jer ptice nemaju nosa kao ljudi, nos je smiješan i ružan. Mjesto nosa imamo mi samo dvije rupice...“ (Pavičić, 1947: 60). Prvi Sjeničin susjed u živici – koju bismo metaforički mogli shvatiti kao stambenu zgradu – jest kos, Sjenici pomalo smiješan sa svojim staromodnim crnim odijelom, koje ne skida ni za najvrućeg ljeta. Smatra ga izvrsnim premda odveć ozbiljnim pjevačem te plašljivcem, čudeći se zašto gnijezdo umjesto negdje visoko na drvetu gradi nisko u grmlju. Inače je, otkriva čitateljima Sjenica, kos pravi gurman koji uživa u trešnjama, grožđu i ostalim slatkim bobicama. Za razliku od njega, Sjenica

²⁴ U zbirci *Priče* (1947.) objavljena je pod naslovom *Priča o najvećoj nesreći i najvećoj sreći*, str. 53-63, a u izdanju *Velika pustolovina. Tri priče o prirodi* (1958.) kao *Sjenica* s podnaslovom *Priča o najvećoj nesreći i najvećoj sreći*.

²⁵ „Zna se: svakoj materi su njezina djeca najkrasnija i najpametnija...“ (Pavičić, 1947: 54).

²⁶ Starac i njegov unuk brane pticu od njezinih prirodnih neprijatelja: zmiije, vjeverice, mačke i posebno demoniziranog svračka: „Proljetos se u živici naselio svračak. Ah, koliko smo se naužili straha ja i moji susjedi, zebe, crvendac i slavuj... Već smo vidjeli oplijenjena gnijezda, razbijena i ispijena jaja, našu djecu nabodenu na trnje, umorenu, zaklanu i pojedenu... Svračak je razbojnik bez smilovanja, bez tračka ljubavi za ikog drugog osim za sebe i svoj rod. ... na prvi pogled ne izgleda tako strašan, a nije ni velik, manji od kosa. Ali ima nešto, što ga izdaje: lice... Kao da ga je sama priroda htjela obilježiti i prevukla mu preko očiju crnu prugu. Ta pruga ucrtala mu je na lice okrutnost i nemilosrdnost.“ (Pavičić, 1947: 54).

²⁷ „... moraš se s njima nasmijati i nasrditi, no makar da su naopaka čeljad, ne možeš ih mrziti. To je i brbljivo i svadljivo, a opet: priroda ih je napravila takvima, pa neka žive i uživaju. Bez njih bi svijet ipak bio pustiji i prazniji.“ (Pavičić, 1947: 55).

voli meso, koje nalazi u pukotinama na kori voćaka...²⁸ Katkad superioran Sjeničin stav u opisu ostalih ptičjih vrsta bio bi posebno zanimljiv kad bismo u književno-animalističku analizu uključili imagologiju – posebnu granu komparatistike koja istražuje konstrukcije i predodžbe stranih kolektivnih identiteta u književnosti. Primjerice, u usporedbi s kosićima, kojima ne leži poduka iz letenja, pa „jedva što se malo dignu u zrak, već opet padaju na nos“ (Pavičić, 1947: 56), njezini potomci nisu takvi nespretnjakovići. Ili, divljenje pjevačkom umijeću zebe te „velikih umjetnika“ crvendaća i slavuja, uz ismijavanje vrapčje pjesmu „Nisam kriv/što sam živ,/živ, živ, živ...“ (Pavičić, 1947: 58). Cijelom naracijom autor se vješto uživljava u Sjeničine osjećaje prikazujući oscilacije na njezinoj emocionalnoj mapi u odnosu na percepciju čovjeka. Za Sjenicu, ljudi su istovremeno i strašni i divni, no bez obzira na vrstovnu razdjelnicu, dijele s pticama pozitivne emocije:

„Volim ljude, taj neobični, posebni životinjski soj ... jer znam, da u njima ima mnogo od onoga, što tako dobro poznamo mi, male ptice: čiste iskonske ljubavi i radosti za život, za sunce, svijetlo i sve što živi i miče se na površini majke zemlje.“ (Pavičić, 1947: 55)

Ubrzo, međutim, proživljava „nepoznati, smrtni strah“ kad shvati da ju je iz zamke načinjene od bundeve koju je dječak postavio na drvu izvadila ruka bjeloglavog čovjeka. Ljudi u Sjenici izazivaju asocijaciju na predatore-lovce poput svračka, mačke i jastreba... dok tiho leži u čovjekovoj ruci sluteći sudbinu zatočenice u kavezu²⁹ tijelom joj se širi smrtni mraz. U maloj se ptici javlja mržnja prema ljudskoj lovačkoj radosti, „radosti snažnog i okrutnog nad slabim i nemoćnim“ te bol pri spoznaji kako je bolno pokloniti nekome svoju ljubav misleći da je i on dobar³⁰ i onda „kasnije vidjeti, da si ljubio nakazu, neman.“ (Pavičić, 1947: 61-62). Iskusivši sužanjstvo – no samo nakratko, jer je „njezini“ ljudi ipak nisu zatvorili u kavez

²⁸ U svijetu je poznato 46 vrsta sjenica, a plavetna sjenica (*Parus caeruleus*) jedna je od sedam zastupljenih vrsta u Hrvatskoj. Hrane se sjemenjem (koje drže nogom, a otvaraju kljunom) te kukcima, mušicama i njihovim ličinkama, što je omiljena hrana većine divljih ptica, a zimi vole mast i loj (v. Kmjeta, 2003: 196-202).

²⁹ Prisijeća se Sjenica i jednog kosa koji je živio u krletci, no od njegove pjesme dušu joj je hvatala jeza, a za vlastitu vrstu tvrdi: „Ta zar ljudi ne znadu, da sjenice ne će i ne mogu živjeti u kavezu, da one u njemu niti jedu niti piju, nego samo nasrću na stijene, dok napokon ne uginu od gladi, žeđi i preteške tuge.“ (Pavičić, 1947: 61)

³⁰ Problematikom ljudske i životinjske (ne)dobrote i morala bavio se nizozemski zoolog, primatolog i etolog Frans de Waal, nastojeći naći odgovor na pitanje je li moguće da je dobrota nešto što je prirođeno ili je ljudska priroda bez odgojno-obrazovno-kulturnih slojeva i sustava kazni ipak zvjerska ili, blaže, moralno neutralna. Njegova se promišljanja, u kojima polazi od temeljnih postavki kognitivne etologije smatrajući životinje razumnim bićima, bićima želja i proračunatim bićima, uklapaju i u spomenute predodžbe andeoskog (apolonskog) i moralno labilnog (dionizijskog) djeteta. Usp. Frans de Waal: *Prirodno dobri. Podrijetlo ispravnog i pogrešnog kod ljudi i drugih životinja*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2001.

nego pustili na slobodu – Sjenica šalje jasnu poruku protiv ljudske objektifikacije životinjskog.³¹ I realistična priča *Veliki neprijatelji* ispričovijedana je uz dodavanje detalja iz prirodoslovlja tematizirajući događaje oko hrasta-samca na ledini u blizini čovjekove kuće te u živici – „velegradu, kojim vrvi bezbrojni narod“ (Pavičić, 1959a: 81-82). Posebno je zanimljiv opis noćne borbe krtova, koju kao rijetku i zanimljivu manifestaciju promatra novi stanovnik hrasta, stari kozodoj tj. „noćna lasta... skitnica bez kuće i kućišta, bez žene i djece...“ (Pavičić, 1959a: 80). Živopisno je predložen očiju velikih kao u ćuka, s obje strane kljuna ima nekakve četke od brkova, koji ne rastu postrance, kao kod mačke, nego strše naprijed: „Makar da ga ti brkovi unakazuju, ne bi ih on nizašto obrijao, jer to je njegova mreža za lov! Kad se druge ptice zaletu u roj mušica, zinu i ćap-ćap, mušicu po mušicu; dok zgutnu nekoliko njih, one druge se razlete pa ih lovi! Ali kad kozodoj uleti u roj mušica i proguta jednu, desetak drugih već se je zaplelo u njegove brkove. Sad on migne čas jednim brkom, čas drugim, a mušice mu samo cure u grlo.“ (Pavičić, 1959a: 81)

Jedna od važnih animalističkih preokupacija upravo je proučavanje neljudske komunikacije, kao i međuvrstovnog sporazumijevanja. Poznato je da je Aristotel u svojoj *Politici* iznio tvrdnju kako samo čovjek među životinjama posjeduje govor, dok se ostale životinje služe glasom bola ili užitka. To tradicionalno mišljenje o „nijemoj“ životinji pobija već Porfirije, a kulturna zoologija uvodi ravnopravnu podjelu na jezik čovjeka i jezik životinja (Visković, 2009: 117). U analiziranim književnim predlošcima nema izravne verbalne komunikacije između ljudskih i neljudskih likova, što je, s obzirom na Pavičićevu realističku poetiku i očekivano. Ipak, životinje neverbalnim prijenosom poruka uspijevaju ostvariti visoku razinu razumijevanja s dječjim likovima, za što je najbolji primjer Burko iz *Velike pustolovine*. S druge strane, neljudski likovi međusobno komuniciraju univerzalnim jezikom koji nadilazi vrstovne barijere. U *Sjenici*, raspjevani „narod živice“ komunicira pjesmom, ali i cikom i kriještanjem, kad se dozivaju ili su u strahu, a Sjenica s ljudima komunicira govorom tijela i pokreta, iako je svjesna kad o njoj razgovaraju. Isto tako, u priči o šišmišu, ćuk i šišmiši komuniciraju međusobno, ali ne i s ljudima.

Također, u promišljanjima o ljudsko-životinjskim odnosima jedno od ključnih, ako ne i ključno, mjesto zauzima empatija – sposobnost postavljanja u situaciju Drugoga i razumijevanje osjećaja tog (ne)ljudskog bića. U Pavičićevoj animalističkoj prozi empatija prema životinjskome usko je povezana upravo s dječjim likovima.

³¹ „Tako sam voljela bjeloglavog čovjeka i njegovu unučad, a sad ih mrzim – mrzim njihovu lažnu obrzinu, koja me je zavela. Onda su mi miliji zmija i mačka, one su onakve, kakve jesu, bez pretvaranja... Dječak mi nudi jelo! Misli, da ću ja zbog njegovih mrvica odmah zapjevati od radosti i zaboraviti na sunce, let i svoje mlade. Za njega sam ja **samo mali, glupi komadić mesa bez srca, misli i osjećaja.**“ (Pavičić, 1947: 62), istaknula A. B. I potom: „Prevarila sam se, nisu ljudi nakaze, oni su djeca istog svijeta kao i ja, iste su naše radosti i osjećanja.“ (Pavičić, 1947: 62-63)

Psić Burko najčvršću emotivnu poveznicu ostvaruje s djevojčicom Ankom, ptičja pripovjedačica u *Sjenici* apelira na empatičan i skladan suživot između vlastite i ljudske vrste (utjelovljen u odnosu s dječakom „Trčkom“), a na istome je tragu i priča *Doživljaji starog staklara* kojom autor upućuje snažnu poruku protiv okrutnosti prema starom, iznemoglom konju, premda ta plemenita tendencioznost katkad podsjeća na moralističko-didaktičke pripovijesti čiji je cilj prenijeti odgojno-obrazovnu poruku, tj. pokazati djetetu na nekom primjeru, koji je često uključivao životinje, koje je ponašanje poželjno.³² I čovječić – dakle dječak – iz *Djece majke zemlje*, zajedno s majkom pomaže onemoćalom ćuku koji zbog slabih krila više ne može letjeti i koji bi već odavno bez dječakove pomoći uginuo od gladi i žeđi, a spašava i malog šišmiša kojeg su susjedi razapeli na kućnim vratima – iz uvjerenja da to donosi sreću...³³ Takav je i Rade iz *Skitnice*, koji u zimskim mjesecima crvenđaća opskrbljuje hranom (Pavičić, 1959a: 68). Na suosjećanje i obzir pozivaju i dvije „pseće“ priče, jedna o mladom lotalici (*Priča o Crnku*) a druga o starom psu (*Na izmaku*), kojima Pavičić kao da je objedinio svoje, za ono vrijeme dosta proaktivno, shvaćanje pravilnoga držanja pasa.³⁴ Njihova realistična naracija s uživljavanjem u pseću psihi katkad prelazi u gotovo službeni, „edukativno-priručnički“ stil. Na početku fabule prve proze Crnko još nije Crnko, nego bezimena, progonjena skitnica, čija se nepoželjnost naglašava i na lingvističkoj osi (nazivaju ga „gadam“, „mrcinom“, „komedijašem“). Prijateljska udomiteljska ponuda (ponuđeni životni uvjeti, kako doznajemo iz obraćanja naratora psu, uključuju: kućicu u hladu koja gleda na istok i dug lanac – samo za prvo vrijeme, dok se ne privikne, obroke od krumpirove kaše, juhe i kosti) dolazi uz uvjerljivu slobodu izbora: „Ako ti se kod mene ne bude sviđalo, možeš me ostaviti, čim te prvi put odvežem... meni ne treba sluga ni rob, nego prijatelj. Neću te nikada tući, a još manje udarati nogom... Ti nisi više vuk, kao tvoji pradjedovi – nego pas i treba da se osloniš na čovjeka. Bez čovjeka nema ti opstanka. ... Sjeti se: pas može živjeti samo ako se osloni na čovjeka, a čovjek se može pouzdati u psa, ako mu nije samo gospodar, nego i prijatelj.“ (Pavičić, 1948: 22-25). Budući udomitelj obraća se psu kao razumnom biću, nagovarajući ga da pođe s njim uz obećanje da mu neće biti dosadno: najavljuje mu prija-

³² Navedenu je priču Pavičić pod pseudonimom Palo objavio u „Smilju“, god. LXXIX, br. 9, str. 165-166; Zagreb, svibanj 1940. Pod naslovom *Proljetni doživljaji* uvrštena je u zbirku *Što pričaju dan i noć* (1959.).

³³ „O, ti neljudi! Tako izmrcvariti jednu životinjicu...“, empatičan je, premda s druge strane specifički, komentar dječakove majke, s obzirom na to da je riječ *neljudi* u ovom slučaju upotrijebljena u pejorativnom smislu. Osim ovog ne samo pogrešnog, nego i okrutnog uvjerenja, Pavičić ukazuje na još neke predrasude koje prate šišmiše, primjerice, na njihovu percepciju kao opasnih krvopija ili strah od zaplitanja tih životinja u kosu (Pavičić, 1946: 51-58).

³⁴ Psi nisu uvijek prikazani jednako, pa u nekoliko proza uočavamo pseću prisutnost u stereotipnim ulogama čuvara na lancu – pakosnih, zastrašujućih divljaka iskešenih zuba (npr. Lord iz *Noćnog dvoboja* ili Burko iz *Zečje sreće*, Pavičić, 1959a).

teljstvo s mladom mačkom i jarićem, oko zdjelice će mu se okupljati jato vrabaca, a noću se može nadlajavati sa psima u susjedstvu, zavijati na puni mjesec, režati na zmiju, ježa ili lasicu... no najvažniji sastojak Stankove ponude jest njegova deseto-godišnja kći, koja će mu biti „pravi gospodar i hranitelj“. Dužnost će mu biti jutrom je ispratiti u školu, a na povratku joj, poput već spomenute Lassie, nositi školsku torbu, pratiti je kad odlazi u šumu, polje ili na rijeku... naučit će ga na vodu i sapun, a ako je potrebno, previjati će mu rane i prašiti ga buhačem: „Njezina pohvala biće ti najveća radost, a pogrda bolnija od batina, jer ćeš je zavoljeti kao i moj Šarko. Taj je razumio svaku njezinu riječ...“ (Pavičić, 1948: 24). Činom imenovanja i stavljanja ogrlice s markicom, Crnko je skitalačku slobodu – u ovom slučaju nesigurnost, glad i potencijalnu pogibiju – zamijenio suživotom s čovjekom. Upravo je spomenuti Šarko vrlo vjerojatno glavni lik iz priče *Na izmaku*. Stari, slijepi, četrnaestogodišnji pas odrastao je zajedno s gospodarevom kćeri Vidom, no dok je djevojčica sada tek na izlazu iz djetinjstva, Šarka polako napušta životna snaga. Svi detalji iz njegova života izneseni su retrospektivno, prisutno je i uživljavanje u Šarkove osjećaje,³⁵ a poticaj da živne, zahvaljujući (emocionalnom) angažmanu cijele obitelji, dolazi mu u obliku novog sustanara, šteneta koje mu donosi Vida.

Vratimo li se na spomenutu polarizaciju između djece i odraslih, možemo zaključiti da se Pavičić kao književnik djeci ne obraća izravno s nadmoćne pozicije, međutim, njegovim se prozama za djecu, osim edukativne tendencije, provlači i spomenuti svjetonazor o posebnom suodnosu djece, prirode i životinja. Pavičićeva su „fikcionalna“ djeca stoga bliska spomenutoj apolonskoj predodžbi o djetetu, koja polazi od pretpostavke da je dijete „čisto“, dobro, neiskvareno i time blisko prirodi – ili barem njezinoj romantičnoj, idealiziranoj predodžbi. Ta se „tajna veza“ između djece i neljudskog svijeta koji ih okružuje u odabranom korpusu očituje na dvjema narativnim razinama:

- A. pri karakterizaciji likova, točnije u posebnim dječjim sposobnostima razumijevanja prirodnoga svijeta – što djecu, zapravo, smješta u privilegiranu, pa i superiornu, poziciju u odnosu na odrasle! – te
- B. u čestim animalnim usporedbama u prikazivanju dječjih likova, u životinjskoj prisutnosti u njihovu svijetu kao i njihovoj interakciji.

U prvome slučaju, povlaštenome dječjem motrištu ne može odoljeti ni sam narator pa si uzima pravo uvida inače rezerviranog za djecu, mašući kao alibijem za taj postupak vlastitom „književničkom iskaznicom“. Primjerice, u priči *Cvrčanje* djeca sjede na pješčanoj plaži i osluškuju cvrčanje usijane kugle (sunca) koja tone u more... autor se pridružuje oslušivanju, uz napomenu da i neki odrasli mogu

³⁵ „... osjeća beskorisnost svoga trajanja pa je izgubio volju za život.“ (Pavičić, 1964: 107)

čuti taj zvuk, ali ne svi, nego samo oni koji pišu priče (Pavičić, 1959a: 14), a u *Priči o čovjeku i cvijetu* djevojčica Ivanka obdarena je sposobnošću razumijevanja „cvjetnoga jezika“ koji se temelji na mirisu i bojama. U snu osluškuje „razgovor“ cvijeća, kojemu Pavičić daje ideološki sadržaj – naime, radnja se odvija uoči Prvoga maja, tj. Praznika rada, dana „kad su čovjek i karanfil izmiješali svoju jarku crvenu boju“ (Pavičić, 1959a: 9-10).

Što se pak prispodoba između djece i animalnog tiče, u analiziranom štivu cijelo ih je obilje: naprimjer, u *Iskrama iz plamena* dječak Rade imitira glasanje sjenice, zebe, kosa, kukavice, vuge, bukača, pijevca i žaba (Pavičić, 1947: 49). Dječje pjevanje autor uspoređuje s kukurijekom pjevčica, kliktajem kosa te cvrkutom ševe (*Priča o novom kalendaru*, Pavičić, 1959a: 40) ili ga, u drugom slučaju, podsjeća na kriještanje šojke (*Sunčana zraka*, 1959a: 47-48). Pjevanka različitih ptičjih vrsta (sjenica, zeba, kosova, crnoglavki, dugorepki...) zvučna je kulisa *Nasmijana dana* u kojemu je dječak Miljenko nalik na pjevčica (Pavičić, 1959a: 15), a ledina, zapravo jedino igralište u gradskoj uličici, zajedničko je boravište djece i pilića – premda na to baš i ne gledaju blagonaklono majke kvočke koje, osjećajući se ugrožene, pokušavaju otjerati ljudsko potomstvo (*Cvjetana*, Pavičić 1959a: 18). S druge strane, kokoši koje čeprkaju na tratini dječja mašta u igri putovanja pretvara u galebove na morskim valovima, a iz pripovjedačeva su rakursa djeca poput ptica-poletaraca (*Željezničarska nezgoda*, Pavičić, 1959a: 27; 30). U *Prkonjici* pripovjedač djevojčicu uspoređuje s ribicom i vjevericom, a galeba sa starom, promuklom kvočkom (Pavičić, 1959a: 32-35). U *Priči o velikoj radosti* majka za sinčića kaže da je sebičan kao kakva šumska zvjerkica, no kad je malo narastao, postao je dobar, pa mu govori: „Nekoć si bio kao mala šumska zvjerkica, a danas si čovjek!“ (Pavičić, 1959a: 44-46). Pojedine su priče ispričovijedane posve tendenciozno, poput udžbenika iz biologije, primjerice, dvije priče o smjeni godišnjih doba – *Sunčev rođendan* (Pavičić, 1959a: 36-38) i *Sve je njihovo* (Pavičić, 1947: 37-38) – u kojima nema klasične fabule nego je riječ o nizu sličica iz prirode. U *Sunčevu rođendanu* nižu se prizori proljetna buđenja, a u priči *Sve je njihovo* dolazak jeseni opisan je putem promjena u životinjskom svijetu uz elemente stereotipizacije (prljave muhe, debeli medvjed, jež koji se valja po lišću³⁶) i antropomorfizacije (primjerice, u medvjedovu povlačenju na zimski počinak³⁷).

Kako navode Crnković – Težak (2002: 389), možda bi Pavičić uistinu bio postao jedan od najvećih animalista u hrvatskoj (dječjoj) književnosti da je iz animalističkih

³⁶ „A jež – da pukneš od smijeha! Skupio se u kuglu i stao valjati po suhom lišću. Valja se on, kotrlja, a lišće mu se nabada na bodljike. Već je na njemu čitav gunj od lišća – to mu je zimski pokrivač. Dokotrljao se tako do prve jame i tamo ostao spavati.“ (Pavičić, 1947: 38).

³⁷ „Kad se je nabrunđao, zavuče se sa ženom medvjedicom u svoju spilju. Čas kasnije već su hrkali, da se brdo treslo... Usred zime probudit će se, da proslave malu svečanost: u to vrijeme dolaze na svijet mali medvjedići. A poslije svečanosti opet će nastaviti s hrkanjem.“ (Pavičić, 1947: 38).

priča znao „udaljiti sebe, pa čak i nametanje svojih stavova, socijalnih i političkih.“ Najveću estetsku vrijednost, slažemo se s Milanom Crnkovićem i Dubravkom Težak, imaju autorove duže pripovijetke poput *Velike pustolovine* ili *Velikog nepoznatog svijeta*, u kojima se Pavičić vješto uživljava u biografije psa. odnosno šišmiša, plastičnim opisima pokazujući raskošnu prirodoslovnu informiranost (Crnković – Težak, 2002: 391). Tu je pripovjedačku razinu dostigao (ili zadržao) u još nekim dužim i kraćim prozama o životinjama, no u većini ostalih i animalni i dječji likovi često su sputani autorskim glasom, tj. prenametljivim upisivanjem osobnog iskustva u opisivane događaje, što onemogućuje razvoj i u konačnici zaokruženost protagonista. Takvom tehnikom postiže se dokumentarističko-dnevnički učinak, kao da je i sam autor bio neodlučan piše li novinarsku vijest, memoare, realističku ili naturalističku umjetničku prozu, koketirajući s antropomorfizacijom, zoomorfizacijom, publicistikom, ideologijom, putopisnim žanrom, kao da se poigrava i samom granicom između dječje i nedječje književnosti (v. Crnković – Težak, 2002: 391). Upotrebljavane za dočaravanje različitih ljudskih stanja ili iskustava, životinje su podjednako iskorištavane u književnim tekstovima preko metafora i simbola (usp. McHugh), kao i u stvarnosti, pa se većina ljudi nalazi u položaju dvostrukog konzumenta: konzumira ne samo prikaze životinja u umjetnosti i kulturi nego i životinje same. Baveći se načinima prikazivanja neljudskog u književnom (kon)tekstu te ukazujući na važnu ulogu literature u našem poimanju životinja i razumijevanju ljudsko-životinjskih odnosa, John Simons pita se bismo li mogli promišljati o životinjama tako da se, primjerice, zapitamo kako je to biti pas i kakav bi mogao biti njegov svjetonazor (Simons, 2002: 2). Iako se takvom pristupu životinjskom svijetu Pavičić najviše približio pripovijestima znanstveno-umjetničkog karaktera, nužno je osvijestiti činjenicu da su i njegove životinje „tekstualni, verbalni i vizualni konstrukti“, dakle proizvodi ljudskih povijesno-kulturnih predodžbi i spoznaja o životinjskome, a ne prikazi o čovjeka neovisnom animalnom svijetu. Djeci u kulturama Zapada prenosi se svjetonazor u kojem su ljudi radikalno različiti od ostalih vrsta i njima superiorni. Odgojnim, obrazovnim, kulturnim i medijskim utjecajima djeca uče specizam – i prihvaćaju ga kao uobičajenu sastavnicu uvriježenog sustava vrijednosti. No Pavičićev animalistički opus, vidjeli smo, djelomice se opire strogoj antropocentričnoj hijerarhiji. Premda je tradicionalna granica između ljudskog i neljudskog zadržana, ona se u analiziranim prozama pomiče, mijenja i donekle umekšava: djeca su percipirana kao čista, nevina i bliska prirodi te često uspoređivana s animalnim, a odrasli su pak – upravo procesom odrastanja – pod slojevima odgojnih konvencija i društvenih normi izgubili tu poveznicu te nerijetko nastupaju iz položaja nadmoći koja se novim uvidima i spoznajama (ipak donekle) ublažava. To na određeni način erodira povijesno-socijalno konstruiranu hijerarhiju superiorno ljudskog u odnosu na prirodni svijet, čineći je propusnijom i empatičnijom... u najmanju ruku,

preispitujući je i dinamizirajući. Analiziranim djelima autor je izravno ili neizravno dotaknuo neka od glavnih pitanja suvremene kulturne i književne zoologije, potvrdivši svoje stalno mjesto u hrvatskoj dječjeknjiževnoj animalistici.

Literatura

- Bentham, Jeremy, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* – www.utilitarianism.com/jeremybentham.html. (stranica posjećena 3. veljače 2017.)
- Cossett, Tess (2006), *Talking Animals in British Children's Fiction, 1786-1914*. London: Ashgate.
- Crnković, Milan (1980), *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
- Crnković, Milan – Težak, Dubravka (2002), *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.
- De Waal, Frans (2001), *Prirudno dobri. Podrijetlo ispravnog i pogrešnog kod ljudi i drugih životinja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Dunayer, Joan (2009), *Specizam*. Čakovec – Zagreb: Dvostruka duga – Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Hameršak, Marijana – Zima, Dubravka (2015), *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international.
- Hranjec, Stjepan (1998), *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje.
- Hranjec, Stjepan (2006), *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jurić, Hrvoje (2007), Počinitelji, žrtve i pasivni promatrači, *Zarez*, 22. veljače.
- Krnjeta, Davor (2003), *Ornitološki priručnik. Ptice Hrvatske*. Zagreb: Meridijani.
- Kundera, Milan (2000), *Nepodnošljiva lakoća postojanja*. Zagreb: Meandar.
- Majhut, Berislav (2005), *Pustolov, siročić i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945.* Zagreb: FF press.
- Melson, Gail F.: *Why the Wild Things Are. Animals in the Lives of Children*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts; London, England, 2001.
- McHugh, Susan (2008), Jedna ili više književnih animalistika? *Zarez*, X (230), str. 12-13.
- Mitchell, Sandra D. (2005), Anthropomorphism and Cross-Species Modeling. U: L. Daston, Lorraine; G. Mitman (ur.), *Thinking with Animals. New Perspectives on Anthropomorphism*. New York: Columbia University Press, str. 100-117.
- Nodelman, Perry (2006), *The Pleasures of Children's Literature*. White Plains, N. Y.: Longman Publishers USA.
- Oblak, Danko (1950), O dječjoj literaturi Josipa Pavičića. *Izvor*, III (2), str. 143-146.

- Patterson, Charles (2005), *Vječna Treblinka. Naše postupanje prema životinjama i holokaust*. Zagreb: Genesis.
- Pavičić, Josip (1946), *Djeca majke zemlje*. Zagreb: Izdanje omladinskog nakladnog zavoda Hrvatske.
- Pavičić, Josip (1947), *Priče*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske.
- Pavičić, Josip (1948), *Djeca se igraju*. Beograd: Prosveta.
- Pavičić, Josip (1948), *Dva druga*. Zagreb – Beograd: Novo pokoljenje.
- Pavičić, Josip (1951), *Staza kroz stoljeća*. Zagreb: Novo pokoljenje.
- Pavičić, Josip (1958), *Velika pustolovina. Tri priče o prirodi*. Zagreb: Sloga. Omladinska knjižnica.
- Pavičić, Josip (1959a), *Što pričaju dan i noć*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Pavičić, Josip (1959), *Veliki i mali drug*. Zagreb: Mladost.
- Pavičić, Josip (1964), *Priče s mora i kopna*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Pavičić, Josip ([1963] 1997), Autobiografija. U: V. Brešić (prir.), *Autobiografije hrvatskih pisaca*. Zagreb: AGM, str. 815-822. [Pavičićeva autobiografija prvi put je objavljena 1963. u zbirci autobiografija dječjih pisaca, ur. Ahmet Hromadžić. Sarajevo: Veselin Masleša]
- Pleić Tomić, Barbara (2015), Skoro pa ljudi: društvene predodžbe o djeci i njihove praktične primjene, www.muf.com.hr/2015/09/23/skoro-pa-ljudi/ (posjećena 14. ožujka 2017.)
- Simons, John (2002), *Animal Rights and the Politics of Representation*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
- Singer, Peter (1998), *Oslobođenje životinja*. Zagreb: Ibis grafika.
- Šegedin, Petar (1991), *Pričanje. Kratke proze*. Zagreb: August Cesarec.
- Visković, Nikola (2009), *Kulturna zoologija: što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Zima, Dubravka (2011), *Kraći ljudi. Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Zagreb: Školska knjiga.
- www.charlespatterson.com/disc.htm (stranica posjećena 10. ožujka 2017.)

Non-Human Animal in Josip Pavičić's Children's Prose

Summary

The world of nature, and especially the relationship between man and animals, constitutes a basic component of Pavičić's short and long narrative prose for children, published in children's magazines and printed in his many story collections. In that sense, the mentioned short prose is encouraging for the analysis from the viewpoint of literary animal studies as a relatively new post-humanistic discipline, which has only in the recent decades achieved affirmation. The objective of the paper is to study the way of representation of non-human animals and their role in the selected narratives. The analysis will also include moral and ethical issues, such as speciesism and empathy, having in mind a wider context of Croatian children's literature and interdisciplinary animalistic insights.

Keywords: Josip Pavičić; children's short and long narrative prose; Croatian children's literature; literary animal studies.

Dr. sc. Ana Batinić
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe
Odsjek za povijest hrvatske književnosti
Opatička 18, 10000 Zagreb
abatinic@hazu.hr